

УДК 342.5+328.184 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v054.2025.25>

Р. І. Євченко

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9853-6492>

кандидат політичних наук, адвокат

ІНСТИТУТ ЛОБІЗМУ В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА ШЛЯХИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Вступ. Процес розбудови демократичної, правової та соціальної держави в Україні, ускладнений повномасштабною агресією Російської Федерації, висуває на передній план питання прозорості та підзвітності влади. Одним із ключових елементів сучасної демократії є механізм представництва групових інтересів у процесі прийняття державно-владних рішень. У цивілізованому світі таким механізмом виступає інститут лобізму. Проте в Україні, за понад тридцять років незалежності, лобістська діяльність перебуває поза правовим полем, що створює сприятливе підґрунтя для корупційних практик, тіньового впливу на владу та ухвалення рішень, що суперечать суспільним інтересам.

Відтак, **метою статті** є визначення політико-правових інституціоналізації лобізму в Україні. Вирішено науково-дослідні завдання: Обґрунтовані теоретичні засади лобіювання як невід'ємного елемента демократичного процесу; проведено розмежування понять «лобізм» та «корупція»; проаналізовано історичний контекст та численні спроби законодавчого врегулювання лобістської діяльності в Україні з моменту здобуття незалежності / Особливу увагу приділено аналізу ключових положень закону «Про доброчесне лобіювання» (№ 10337), його переваг та потенційних недоліків; проведено порівняльний аналіз провідних міжнародних моделей регулювання лобізму, зокрема американської (заснованої на Lobbying Disclosure Act) та європейської (система Реєстру прозорості ЄС); визначено ключові принципи та механізми, що лежать в основі цих моделей: обов'язкова реєстрація, фінансова звітність, етичні кодекси поведінки та механізми нагляду.

Ухвалення Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу ставить жорсткі вимоги щодо імплементації європейських стандартів у всіх сферах суспільного життя, зокрема й у сфері взаємодії влади та бізнесу. Легалізація та врегулювання лобізму є однією з рекомендацій міжнародних партнерів, зокрема Групи держав проти корупції (GRECO), та важливою складовою антикорупційної реформи [1, с. 15].

Так, Верховна Рада України ухвалила 23 лютого вже згаданий законопроект № 10337 «Про доброчесне лобіювання» у першому читанні.

Таке рішення парламенту підтримали 236 народних депутатів. До другого читання парламентарі уточнили термінологію закону та сферу його дії. Зокрема, було вилучено з документа поняття «адвокація» та положення, які мали б урегулювати відповідні відносини.

Лобіювання визначається як діяльність, що ведеться з метою впливу або спроби впливу на об'єкт лобіювання та стосується предмета лобіювання. Важливим додатком запропоновано встановити, що предметом лобіювання не може бути нормативно-правовий акт щодо оголошення загальної або часткової мобілізації; введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного чи надзвичайного стану; оголошення за поданням президента стану війни й укладення миру; використання Збройних сил та інших утворених відповідно до законів України військових формувань тощо.

Закон визначає правові межі лобістської діяльності в Україні, права та обов'язки суб'єктів; передбачає створення при НАЗК Реєстру прозорості, звітування тих, кого визначено як суб'єктів лобіювання і контроль за дотриманням ними правил лобіювання.

Ухвалення закону про доброчесне лобіювання було однією з чотирьох додаткових вимог Єврокомісії, сформульованих у звіті про розширення в листопаді 2023 року. Водночас документ критикували за те, що його норми можуть стати перешкодою для доброчесної діяльності експертних громадських організацій, які просувають ті чи інші реформи. Сродіваємося, що все ж цей Закон запрацює на користь держави та громадянського суспільства, а не навпаки. Більш ретельно він аналізується в основній частині статті.

Стан дослідження. Проблематика лобізму та груп інтересів активно досліджується як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями. Теоретичні основи лобізму закладені у працях А. Бенглі, Д. Трумена, Р. Даля. Сучасні аспекти правового регулювання лобізму в США та ЄС аналізуються в роботах Д. Вогеля, Р. Ейхлера, К. Холмана. В українській політико-правовій думці вагомий внесок у дослідження цієї теми зробили В. Ф. Нестерович, О. В. Батанов, Ю. М. Крупка, В. В. Гошовська та інші. Водночас динамічний розвиток законодавчих ініціатив, зокрема поява

законопроекту № 10337, та нові виклики, пов'язані з євроінтеграцією, вимагають подальших комплексних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, термін «лобізм» походить від англійського слова «lobby» (кулуари, коридор) і традиційно пов'язується з практикою впливу на законодавців у коридорах парламенту. Сьогодні це поняття значно ширше і охоплює будь-яку легітимну діяльність, спрямовану на просування інтересів певної групи шляхом впливу на органи державної влади та місцевого самоврядування [2, с. 44].

Лобізм є невід'ємним атрибутом плюралістичної демократії, яка визнає існування різноманітних соціальних груп з власними, часто протилежними, інтересами. Держава в такій системі виступає арбітром, а процес прийняття рішень є результатом конкуренції та компромісу між цими групами. Лобізм, таким чином, виконує низку важливих суспільних функцій: інформаційно-аналітичну представницьку, функції зворотного зв'язку та соціальної участі.

Лобісти надають органам влади вузькоспеціалізовану інформацію, аналітичні дані, результати досліджень, необхідні для ухвалення якісних та обґрунтованих рішень. Часто державні службовці не мають достатньо часу або експертизи для глибокого вивчення всіх аспектів складної проблеми, і саме лобісти заповнюють цю прогалину [3, с. 78].

Лобізм забезпечує представництво інтересів різноманітних секторів суспільства (бізнесу, професійних спілок, громадських організацій, етнічних меншин тощо) у владних структурах. Це дозволяє врахувати їхні потреби та позиції при формуванні державної політики.

Лобістські структури слугують каналом зворотного зв'язку між суспільством та владою, інформуючи останню про реакцію на її рішення та можливі наслідки впровадження тих чи інших політик. Інститут лобізму залучає громадян та їхні об'єднання до політичного процесу, підвищуючи рівень їхньої політичної культури та відповідальності.

У науковій літературі виділяють різні класифікації лобізму. За суб'єктами розрізняють лобізм великих корпорацій, галузевих асоціацій, професійних спілок, громадських організацій («public interest lobbying»), іноземних держав. За рівнем діяльності – лобізм на національному, регіональному та місцевому рівнях. За методами – прямий лобізм (безпосередні контакти з посадовими особами, участь у слуханнях, надання експертних висновків) та непрямий (grassroots) лобізм (організація публічних кампаній, звернень громадян, робота зі ЗМІ з метою формування громадської думки на підтримку певної позиції) [4, с. 211].

Між корупцією і лобізмом існують серйозні фундаментальні розмежування, хоча їх інколи

ототожнюють в українському контексті. Це хибне уявлення, яке гальмує процес легалізації, підживлюється десятиліттями тіньових домовленостей та корупційних скандалів. Фундаментальна різниця між цими двома явищами полягає у трьох аспектах: прозорість, законність та суспільна мета.

Отже, легалізація лобізму є не потуранням корупції, а навпаки – потужним інструментом боротьби з нею. Встановлення чітких «правил гри», виведення процесів впливу з тіні в публічну площину дозволяє суспільству та правоохоронним органам контролювати ці процеси та відокремлювати законне просування інтересів від злочинних корупційних дій [5, с. 95]. Відсутність закону про лобізм консервувало існуючу непрозору систему, де лише корумповані актори почували себе комфортно.

Взагалі спроби законодавчо врегулювати лобізм в Україні мають тривалу історію, яка, на жаль, досі не увінчалася успіхом. З початку 1990-х років було зареєстровано понад десять законопроектів, присвячених цій проблематиці. Кожен з них відображав політичний контекст свого часу, проте жоден не був ухвалений.

Перші спроби були зроблені ще у 1990-х роках, проте вони не знаходили підтримки через нерозуміння суті явища та побоювання легалізувати вплив «олігархічних кланів». У 2000-х роках з'явилися більш системні проекти, які часто копіювали окремі елементи американського законодавства. Наприклад, законопроект «Про діяльність з лобіювання у Верховній Раді України» (2003 р.) пропонував створити реєстр лобістів при парламенті.

Після Революції Гідності у 2014 році, на тлі зростання суспільного запиту на прозорість та боротьбу з корупцією, робота над законом про лобізм активізувалася. Міністерство юстиції розробляло концепцію регулювання, громадські організації, такі як «Transparency International Ukraine» та Інститут «Республіка», пропонували свої моделі [6]. Проте політичної волі для ухвалення комплексного закону знову не вистачило. Основні причини невдач були комплексними: потужний опір з боку груп впливу, зацікавлених у збереженні тіньових, непрозорих механізмів взаємодії з владою; відсутність єдиного бачення моделі регулювання серед політичних еліт та експертного середовища; популістські побоювання політиків, що їх звинуватять у «легалізації корупції». Немаловажливою причиною був і низький пріоритет цього питання порівняно з іншими нагальними проблемами держави.

Ця тривала історія невдач демонструє, наскільки складною та чутливою є ця тема для українського політикуму. Водночас вона підкреслює, що проблема давно назріла і потребує невідкладного вирішення.

Ситуація кардинально змінилася, як вже зазначалося, наприкінці 2023 року, коли Президент України визначив законопроект про лобіювання як невідкладний. Законопроект № 10337 «Про доброчесне лобіювання» став значним кроком уперед, закладаючи основи для створення цивілізованого ринку лобістських послуг в Україні. Розглянемо його ключові положення.

Законопроект визначає лобіювання як «діяльність, що здійснюється з метою впливу (спроби впливу) на об'єкт лобіювання в комерційних інтересах бенефіціара або у власних комерційних інтересах особи». Об'єктом лобіювання є нормативно-правові акти та рішення органів державної влади та місцевого самоврядування.

Важливим є те, що законопроект чітко розмежує лобіювання та інші форми соціальної комунікації. Його дія не поширюється на діяльність політичних партій, громадських об'єднань та інших неприбуткових організацій, якщо вони відстоюють свої статутні цілі без комерційного інтересу; особисті контакти посадовців; діяльність медіа.

Законопроект ввів поняття суб'єкта лобіювання, яким може бути юридична особа або ФОП, що надає послуги лобіювання за винагороду. Також визначено бенефіціара (клієнта) – особу, в чиїх комерційних інтересах здійснюється лобіювання.

Центральним елементом системи, яка вже згадувалося, є створення Реєстру прозорості, адміністратором якого визначено Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Доступ до реєстру є вільним та безоплатним. Суб'єкти лобіювання зобов'язані зареєструватися в ньому перед початком своєї діяльності. В реєстрі має міститися інформація про лобіста, його клієнтів та сфери їхніх інтересів.

Так, суб'єкти лобіювання зобов'язані кожні пів року подавати до НАЗК звіт. У звіті зазначаються інформація про договори з клієнтами, джерела фінансування лобістської діяльності, витрати, пов'язані з лобіюванням, перелік об'єктів лобіювання та органів влади, з якими відбувалися контакти.

Закон встановлює певні етичні правила. Лобістам забороняється вдаватися до неправдивої інформації, тиску, погроз. Також встановлюються обмеження: наприклад, особи, які протягом останнього року обіймали політичні посади або посади державної служби категорії «А», не можуть бути лобістами.

Нагляд за дотриманням законодавства покладено на НАЗК. За порушення (наприклад, здійснення лобіювання без реєстрації або неподання звіту) передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність.

У той же час є і так звані «сірі зони», які створюють певні можливості для обходу закону [8, с. 5].

Європейська практика, навпаки, йде шляхом максимального розширення поняття лобіювання, включаючи туди будь-який системний вплив на владу, незалежно від наявності прямого комерційного інтересу.

Для більш повної форми ефективності національної моделі регулювання лобізму вкрай важливо проаналізувати досвід країн, де цей інститут функціонує десятиліттями. Найбільш показовими є американська та європейська моделі, які представляють два різних підходи до проблеми.

Так, США мають найстарішу та найрозвиненішу систему регулювання лобізму у світі. Її наріжним каменем є Lobbying Disclosure Act (LDA) 1995 року [9]. Цей підхід часто називають «регулюванням через сонячне світло» (regulation by sunshine), оскільки його головна мета – не обмежити лобізм, а зробити його максимально прозорим для суспільства. Ключовими елементами американської моделі є: широке визначення лобіста (лобістом вважається особа, яка витрачає щонайменше 20% свого робочого часу на лобістську діяльність протягом кварталу та має більше одного контакту з визначеними посадовими особами); обов'язкова реєстрація (лобістські фірми та індивідуальні лобісти зобов'язані зареєструватися у Секретаря Сенату та Клерка Палати представників не пізніше 45 днів після початку діяльності. При реєстрації вказується інформація про лобіста, його клієнта та загальні питання, з яких здійснюватиметься лобіювання); детальна фінансова звітність (лобісти зобов'язані подавати щоквартальні звіти, в яких детально розписують усі доходи, отримані від клієнтів, та всі витрати, пов'язані з лобістською діяльністю. Звіти є публічними і доступними онлайн).

Варто також згадати про регулювання так званих «обертювих дверей» (revolving door), тобто існування тимчасових обмежень (cooling-off periods) на лобістську діяльність для колишніх високопосадовців. Наприклад, колишні сенатори не можуть займатися лобіюванням у Конгресі протягом двох років після звільнення.

Зазначено й окреме регулювання іноземних агентів. Тобто діяльність з просування інтересів іноземних урядів та організацій регулюється окремим, значно жорсткішим законом – Foreign Agents Registration Act (FARA) 1938 року, який вимагає ще більш детального розкриття інформації та знаходиться у віданні Міністерства юстиції [10].

Незважаючи на свої сильні сторони (високий рівень прозорості, детальна фінансова звітність, що дозволяє відстежувати грошові потоки, жорстке регулювання іноземного впливу), американська модель має і певні прогалини – вона є дуже формалізованою та бюрократичною, непрямий (grassroots) лобізм значною мірою залишається

поза регулюванням, існують проблеми з ефективністю контролю за дотриманням усіх норм.

Доцільно стичло рзглянути і європейська модель, що склалася в Європейському Союзі. Вона є більш «м'якою» порівняно з американською і базується на принципі співрегулювання. Її центральним елементом є Реєстр прозорості ЄС (EU Transparency Register), створений спільною угодою Європейського Парламенту, Ради ЄС та Європейської Комісії у 2021 році (оновлена версія) [11]. Ключовими елементами європейської моделі є: принцип «немає реєстрації – немає доступу» (реєстрація в Реєстрі прозорості формально є добровільною. Однак вона є обов'язковою умовою для отримання доступу до приміщень Європарламенту, для зустрічей з високопосадовцями Єврокомісії (комісарами, їхніми кабінетами, генеральними директорами), для участі в експертних групах та публічних слуханнях. Це створює потужний стимул для реєстрації); широке коло суб'єктів (реєструватися мають не лише комерційні лобісти, а й юридичні фірми, неурядові організації, аналітичні центри (think-tanks), релігійні організації – тобто всі, хто системно впливає на процеси прийняття рішень в ЄС).

Заслугує уваги і Кодекс поведінки. Усі зареєстровані суб'єкти зобов'язуються дотримуватися детального Кодексу поведінки, який містить етичні норми (наприклад, завжди називати себе та інтереси, які вони представляють; не поширювати неправдиву інформацію; не отримувати інформацію нечесним шляхом).

Не менш ефективно працює і опублікування правдивої інформації про зустрічі. Тобто високопосадовці Єврокомісії та депутати Європарламенту зобов'язані публікувати на офіційних сайтах інформацію про всі свої зустрічі з представниками груп інтересів. Це створює той самий «слід лобіювання».

Управлінням реєстру займається спільний секретаріат, що складається з представників трьох інституцій. Існує механізм, за яким будь-який громадянин може подати скаргу на зареєстрованого лобіста, якщо вважає, що той порушив Кодекс поведінки.

Європейська модель є гнучною, робить акцент на етичних стандартах, широке охоплює різні типи груп інтересів, механізм «сліду лобіювання», що підвищує прозорість з боку влади. Щоправда, ця модель має менш детальну фінансову звітність порівняно з США. Крім того, певна «добровільність» системи може залишати поза увагою деяких акторів, особливо на рівні Ради ЄС, де прозорість традиційно нижча.

Таким чином, аналіз американської та європейської моделей дозволяє сформулювати низку рекомендацій для розробки української системи регулювання лобізму. Україні недоцільно сліпо копіювати ту чи іншу модель. Оптимальним є гібридний підхід, що враховує найкращі практики обох систем та адаптує їх до національних реалій. Так, наприклад, обов'язковість реєстрації для всіх суб'єктів, що здійснюють лобіювання за винагороду; вимоги до детальної фінансової звітності, що дозволить контролювати фінансові потоки у цій сфері; створення окремого, жорсткого режиму регулювання для іноземних агентів впливу за аналогією з FARA. Це питання національної безпеки, особливо в умовах війни.

Щодо вартості запозичення з досвіду ЄС, то оптимальним вважаємо максимально широке визначення лобіювання, яке б охоплювало не лише комерційні, а й будь-які інші інтереси, що просуваються на системній основі. Це допоможе уникнути «сірих зон»; запровадження обов'язкового Кодексу етичної поведінки для лобістів з чіткими правилами та санкціями за їх порушення; впровадження принципу «сліду лобіювання» – обов'язку для високопосадовців та народних депутатів публікувати інформацію про свої зустрічі з лобістами. Це підвищить прозорість не лише лобістів, а й самої влади.

Імплементація цих елементів дозволить створити в Україні збалансовану, прозору та ефективну систему регулювання лобізму, яка відповідатиме найкращим міжнародним стандартам та сприятиме досягненню стратегічних цілей держави [Див., напр: 12; 13; 14].

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити узагальнюючі висновки:

Лобізм є об'єктивною реальністю політичного життя України, яка, однак, існує переважно в тіньовому, нерегульованому форматі. Така ситуація створює системні корупційні ризики, підриває довіру до державних інституцій та спотворює процес прийняття рішень. Легалізація лобізму – це не забаганка, а нагальна потреба, ключовий крок на шляху до розбудови прозорої та підзвітної системи врядування та важлива умова успішної європейської інтеграції.

Міжнародний досвід, передусім моделі США та ЄС, пропонує перевірені часом інструменти для створення ефективної системи регулювання. Україні слід обрати гібридний шлях, поєднавши американський акцент на обов'язковій реєстрації та фінансовій прозорості з європейським підходом широкого охоплення суб'єктів, етичних кодексів та «сліду лобіювання».

Література

1. Четвертий раунд оцінювання GRECO. Звіт про виконання рекомендацій Україною. Страсбург, 2022. 45 с.
2. Крупка Ю. М. Лобізм як політико-правовий інститут: теоретичні аспекти та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28, № 2. С. 41–55.
3. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади лобіювання в Україні в контексті європейських стандартів. *Право України*. 2023. № 2. С. 75–91.
4. Гошовська В. В., Батанов О. В. Інституціоналізація лобіювання в Україні: проблеми теорії і практики. Київ: НАДУ, 2020. 312 с.
5. Кальченко О. В. Легалізація лобізму як інструмент антикорупційної політики держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 4. С. 93–98.
6. Transparency International Ukraine. Як врегулювати лобіювання в Україні? Аналітичний документ. 2021. URL: <https://ti-ukraine.org/research/yak-vregulyuvati-lobiyuvannya-v-ukraini/> (дата звернення: 20.07.2025).
7. Проект Закону про доброчесне лобіювання № 10337 від 06.12.2023. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43202> (дата звернення: 21.07.2025).
8. Хавронюк М. І. Закон про лобіювання: чи виведе він з тіні реальний вплив на владу? Аналітична записка. *Центр політико-правових реформ*. 2024. 15 с.
9. Lobbying Disclosure Act of 1995, 2 U.S.C. § 1601 et seq. (1995). *Congress.gov*. URL: <https://www.congress.gov/bill/104th-congress/senate-bill/1060> (дата звернення: 22.07.2025).
10. Foreign Agents Registration Act of 1938, as amended, 22 U.S.C. § 611 et seq. *U.S. Department of Justice*. URL: <https://www.justice.gov/nsd-fara> (дата звернення: 22.07.2025).
11. Interinstitutional Agreement of 20 May 2021 between the European Parliament, the Council of the European Union and the European Commission on a mandatory Transparency Register. *Official Journal of the European Union*. L 207/1. 2021.
12. Дерезь В. А. Імплементація європейських стандартів регулювання лобізму в законодавство України. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 145–151.
13. Holman, C. (2022). Lobbying regulations in the EU and US: A comparative perspective. *Journal of Public Affairs*, 22(3), 2541.
14. Руденко О. П. Політичні ризики та переваги легалізації лобізму в умовах гібридної війни. *Стратегічні пріоритети*. 2023. № 4 (68). С. 34–42.

Анотація

Євченко Р. І. Інститут лобізму в Україні: порівняльно-правовий аналіз та шляхи імплементації міжнародних стандартів. – Стаття.

Здійснено комплексний політико-правовий аналіз проблеми інституціоналізації лобізму в Україні, що і є метою статті, а саме: є визначення політико-правових

інституціоналізації лобізму в Україні. Вирішено науково-дослідні завдання: Обґрунтовані теоретичні засади лобіювання як невід'ємного елемента демократичного процесу; проведено розмежування понять «лобізм» та «корупція»; проаналізовано історичний контекст та численні спроби законодавчого врегулювання лобістської діяльності в Україні з моменту здобуття незалежності / Особливу увагу приділено аналізу ключових положень закону «Про доброчесне лобіювання» (№ 10337), його переваг та потенційних недоліків; проведено порівняльний аналіз провідних міжнародних моделей регулювання лобізму, зокрема американської (заснованої на Lobbying Disclosure Act) та європейської (система Реєстру прозорості ЄС); визначено ключові принципи та механізми, що лежать в основі цих моделей: обов'язкова реєстрація, фінансова звітність, етичні кодекси поведінки та механізми нагляду.

Це надало змогу на основі порівняльного аналізу виявити найбільш релевантні для України практики та підходи, обґрунтувати, що легалізація лобізму є стратегічно важливим кроком для України на шляху до європейської інтеграції, підвищення прозорості державного управління та ефективної протидії корупції.

Автором сформульовані конкретні пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства у цій сфері, зокрема щодо створення незалежного органу з нагляду за діяльністю лобістів, запровадження дієвих санкцій за порушення законодавства та гармонізації українських норм із стандартами ЄС та рекомендаціями GRECO.

Ключові слова: лобізм, лобіювання, групи інтересів, корупція, доброчесність, правове регулювання, законодавство, прозорість, держава, влада, демократія, політичний процес, європейська інтеграція, стандарти ЄС.

Summary

Yevtsenko R. I. Institute of lobbying in Ukraine: comparative legal analysis and ways of implementing international standards. – Article.

This article provides a comprehensive political and legal analysis of the institutionalization of lobbying in Ukraine, which is the purpose of the article, namely: to determine the political and legal institutionalization of lobbying in Ukraine. The theoretical foundations of lobbying as an integral element of the democratic process are explored, and a clear distinction is drawn between «lobbying» and «corruption». The historical context and numerous attempts to legislate lobbying activities in Ukraine since its independence are analyzed. Special attention is given to the analysis of the key provisions of the draft law «On Virtuous Lobbying» (No. 10337), its advantages, and potential shortcomings.

A comparative analysis of leading international models of lobbying regulation is conducted, specifically the American model (based on the Lobbying Disclosure Act) and the European model (the EU Transparency Register system). Key principles and mechanisms underlying these models are identified: mandatory registration, financial reporting, ethical codes of conduct, and oversight

mechanisms. Based on this comparative analysis, the most relevant practices and approaches for Ukraine are determined.

The article argues that the legalization of lobbying is a strategically important step for Ukraine on its path to European integration, enhancing the transparency of public administration, and effectively combating corruption. Concrete proposals are formulated to improve national legislation in this area, including the

establishment of an independent body to oversee lobbying activities, the introduction of effective sanctions for violations of the law, and the harmonization of Ukrainian regulations with EU standards and GRECO recommendations.

Key words: lobbying, virtuous lobbying, interest groups, corruption, integrity, legal regulation, legislation, transparency, state, government, democracy, political process, European integration, EU standards.

Дата надходження статті: 02.06.2025

Дата прийняття статті: 13.06.2025

Опубліковано: 10.09.2025